

5. Erikson E. H. *Identity, Youth, and Crisis*. London : W. W. Norton & Company, 1994. 336 p.

6. Fairclough N., Wodak R. *Critical discourse analysis. Discourse studies: a multidisciplinary introduction* / ed. by T. A. Dijk van. 2nd ed. London, 1997. P. 258–284.

7. Foucault M. *The order of discourse. Archives of infamy: foucault on state power in the lives of ordinary citizens* / ed. by N. Luxon. University of Minnesota Press 2019. URL: <http://surl.li/rwkd> (дата звернення: 05.01.2024).

8. Narrative and media / H. Fulton et al. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 329 p.

9. Mouffe C. *For a left populism*. London : Verso, 2018. 51 p.

10. The discursive construction of national identity / R. Wodak et al. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2009. 288 p.

11. Пісчиков В. С., Холін М. М. Ідентичність особистості як проблема сучасного суспільства. *Актуальні проблеми духовності: зб. наук. праць*. 2009. № 10. С. 41–50.

12. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. Шинкарук, Є. Бистрицький, М. Булатов. Київ : Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, 2002. 742 с.

References

1. Brubaker, Rogers. 2006. *Ethnicity Without Groups*. Harvard University Press.

2. Dijk, Van Teun A. 2014. *Discourse and Knowledge. A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

3. Elliot, Anthony. 2011. "Introduction". In *Routledge Handbook of Identity Studies*, edited by Anthony Elliot, XII—XXIV. New York: Routledge.

M. Abysova

IDENTITY ISSUE IN POSTMODERN CONDITIONS

Introduction. The issue of identity research is crucial in the postmodern world, as it allows for the realization of any subjectivity. It's therefore essential to find common grounds for socially acceptable forms of identification and the communicative forms that support them. **The aim** is the analysis of communicative practices of identity formation and maintenance practices in postmodern social reality. **The tasks** are 1) consider the specifics of identity as an integral quality of an individual based on leading approaches in socio-philosophical knowledge; 2) to investigate communicative practices of identity formation and maintenance in postmodern society. **Research methods** for the study are historical-philosophical method, systematic approach, dialectical method; theories of structuralism and poststructuralism; discursive and narrative approaches. **Research results.** The concept of identity is considered through the prism of the constructivist approach. Within the methodology of discursive and narrative approaches, constructivist opportunities at the social and individual levels of forming and maintaining self-identity are discussed, respectively. Discursive and narrative approaches appear as mutually complementary in studying the context of communicative situations and processes of individual assimilation of sociocultural experience in which identities are constructed and emerge. **Discussion.** In the unstable postmodern world, which is rapidly changing, the search for identity is carried out through communicative relations. **Conclusions.** Postmodern sociality is analyzed as a non-linear social dynamic that problematizes the maintenance of the basis of identity laid in historical experience and affirms the variety of projective identities. The postmodern situation actualizes the search for the practical synthesis of essentialism and constructivism.

Keywords: *identity, essentialism, constructivism, discourse, narrative, media discourse, postmodern.*

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18448

УДК 101.1-044.922:001(045)

Л.В. Броннікова

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили;
ORCID ID: 0000-0002-7706-4163

Анотація. Розкриваються зміни, що відбуваються у філософії науки в зв'язку із значними трансформаціями у науці кінця ХХ-початку ХХІ ст. Відмічається необхідність змін у навчальному курсі «Філософія науки». Наголошується, що викладання класичних концепцій філософії науки слід доповнити вченнями сучасних науковців, які стосуються соціокультурного контексту здійснення наукової діяльності. Зокрема, на Заході існують в якості окремих напрямків філософії науки, соціальна епістемологія, а також STS (Science, technology and society). Показано, що сучасна філософія науки не претендує на створення загальної моделі науки, адже наукові дослідження є надто різноманітними, а наука загалом стрімко розвивається.

Ключові слова: наука, філософія науки, позитивізм, епістемологія, міждисциплінарність.

Вступ

Різноманітні аспекти перетворень у суспільстві епохи глобальної інформаційної революції обумовили значні зміни у природі наукової діяльності та комунікації, у соціальному статусі та функціях науки. Сучасна наука вимагає для свого аналізу нових методологічних підходів, які виходять за межі

4. Erikson, Erik. H. 2009. *Identity and the Life Cycle*. London: W. W. Norton & Company.

5. Erikson, Erik. H. 2020. *Identity, Youth, and Crisis*. London: W. W. Norton & Company.

6. Fairclough, Norman, and Ruth Wodak. 1997. "Critical Discourse Analysis". In *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, edited by Teun A. Van Dijk, 258–84. London: Sage.

7. Foucault, Michel. 2019. "The Order of Discourse". In *Archives of Infamy: Foucault on State Power in the Lives of Ordinary Citizens*, edited by N. Luxon. University of Minnesota Press. Accessed January 5, 2024. <http://surl.li/rwkd>.

8. Fulton, Helen, Julian Murphet, Rosemary Huisman and Anne Dunn. 2005. *Narrative and Media*. Cambridge: Cambridge University Press.

9. Mouffe, Chantal. 2018. *For a Left Populism*. London: Verso.

10. Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl and Karin Liebhart. 2009. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

11. Pischikov, V. S., and M. M. Kholin. 2009. "Identychnist osobystosti yak problema suchasnoho suspilstva" ["Identity of the Individual as a Problem of Contemporary Society"]. *Aktualni problemy dukhovnosti : zb. nauk. prats, Actual problems of spirituality: coll. of science works* 10: 41–50.

12. Shynkaruk, Volodymyr, Yevhen Bystrytskyi and Mykhailo Bulatov, eds. 2002. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]*. Kyiv: Instytut filosofii im. H.S. Skovorody NANU.

стандартної моделі науки. Як відомо, вивченням науки як епістемологічного та соціокультурного феномену займається спеціальна філософська дисципліна – філософія науки.

У другий половині ХХ ст. відбулася значна деформація традиційних форм організації і проведення наукових досліджень – суттєво

розширилися права інтелектуальної власності, реорганізувалась академічна наука в напрямку переорієнтації на комерційну діяльність. Загалом ці зміни називають економізацією науки та наукової політики (Verma 2014).

Філософські пошуки новітнього образу науки дисонують з економічним виміром науково-технічного комплексу, адже, у такий спосіб, знецінюються фундаментальні знання й абсолютизується роль прагматичного продукту наукової діяльності.

Мета і завдання дослідження.

Сфера наукового пізнання з кінця ХХ ст. зазнає кардинальних перетворень, і, у такий спосіб, змінюється її сприйняття та вивчення. У філософії науки оформлюються нові напрями, що доповнюють образ науки, сформований у класичних концепціях ХХ ст. Метою статті є висвітлення необхідності змін у викладанні дисципліни «Філософія науки» на тлі появи нових рис, характеристик, способів організації та здійснення наукової діяльності, а також їхньому відображенні у сучасних концепціях розвитку науки.

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є комплекс філософських та загальнонаукових методів, що забезпечує аналіз процесів, які відбуваються у сучасній науці в розмаїтті її аспектів та функцій, а також у вищій освіті. У статті також застосовані соціокультурний, системний та синергетичний підходи. Синергетика пропонує міждисциплінарну методологію для розуміння властивостей динаміки самоорганізації в різних формоутвореннях культури, і в такий спосіб допомагає досліджувати нелінійні, складні процеси, що відбуваються у сучасних науці та освіті.

Результати.

Ми вважаємо початком оформлення філософії науки як окремого філософського напрямку другу половину ХХ ст. Для конституювання її проблемного поля особливу роль відіграв неопозитивізм. У межах позитивістських теорій була здійснена спроба визначити сферу філософських досліджень з урахуванням успіхів наукового пізнання. Зокрема, для розробки філософських проблем були запропоновані аналітичні методи. Поступово оформлюється нова проблематика – філософія і методологія науки, філософія і науковий світогляд, філософія і мова науки тощо. В той же час слід зазначити, що інші філософські течії також пропонували нову методологію, враховуючи успіхи науки у пізнанні природи та суспільства. Прагматизм і герменевтика, феноменологія та структуралізм сформували свої методи досліджень, які використовуються не тільки у філософії, а і в конкретних науках.

У наш час філософія науки як окремий напрямок стрімко розвивається, адже філософської рефлексії потребують усі виміри науки як соціального інституту, особливої професії та діяльності, що продукує нові знання. Еволюція проблематики філософії науки стає помітною з кінця ХХ ст. Це означає переосмислення багатьох складових наукової діяльності – об'єкта, знання, методів, ціннісних орієнтацій вчених. Зокрема, знання в сучасній науці виробляється у процесі

трансдисциплінарного синтезу та взаємодії. Трансдисциплінарність означає, що теоретичні та практичні підходи до проблем формуються в процесі вирішення конкретних наукових завдань. Спеціально для вирішення таких завдань утворюються колективи науковців різної спеціалізації. Крім цього, отримані результати не належать певній конкретній дисципліні, а у подальшому можуть знайти застосування в різних науках і проектах. Очевидно, що за таких умов розвивається відмінність фундаментального та прикладного рівнів дослідження. Дані рівні перебувають у динамічному взаємозв'язку, а також залежать від зовнішнього, соціокультурного, контексту, який і формує замовлення на вирішення цих завдань. Саме тому у сучасній філософії науки є новий спектр концепцій. На Заході з 1980-х років існує такий напрямок досліджень науки, як STS (Science, technology and society). STS орієнтована на наукову практику та виробництво знання; досліджує роль позанаукових цінностей, вплив фінансування на процес і результати наукового дослідження, а також особливості сучасної науки. Крім цього, STS займається аналізом екологічних та соціальних проблем, що характеризуються складністю, невизначеністю й потенційними ризиками для людства і природи загалом. Ядром цього дисциплінарного напрямку є те, що соціальний та культурний контексти, в яких формується наукова теорія, є її невід'ємними складовими; наукове знання не можна пояснити лише внутрішньою логікою розвитку науки. В той же час науку не можна звести до соціокультурного контексту. У такий спосіб, динаміка науки пояснюється як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

Фундатором соціальної епістемології є Стів Фуллер, американський соціолог. У 1988 р. він вперше видав книгу і журнал з такою назвою. С. Фуллера цікавила «концептуалізація соціальної епістемології», або, іншими словами, «соціальна роль виробника знань» (Fuller 2012). Соціальна епістемологія передбачає сприйняття знання не як знання про предмет зовнішнього світу, а як знання про процес отримання саме цього знання про цей предмет. Соціальність С. Фуллера розуміє як процес отримання нового знання, обумовленого відносинами між вченими та іншими членами суспільства. Іншими словами, джерелом знань є суспільні потреби, суспільне життя загалом. У такий спосіб, С. Фуллер вбачає витоки науковості саме у соціумі. Слід зазначити також, що у багатьох своїх роботах С. Фуллер підкреслював роль філософії у питанні перспектив розвитку науки і техніки, адже філософія є критичною, теоретичною й діалогічною.

Пітер Галісон – американський філософ і історик науки – автор книг, статей, есе з відповідної проблематики. У статті «Проблеми в історії та філософії науки» П. Галісон дотепно критикує прихильників «чистої науки», якої, на його думку, не існує з XVIII ст. «Наука першої половини двадцять першого сторіччя дедалі більше включатиме штучні об'єкти не лише як

«застосування», а як основні об'єкти дослідження в традиційно визначених «чистих» частинах фізики, хімії та біології. Фізики, біологічні та медичні вчені все частіше будуть мати справу з проблемним (чи корисним) новим існуванням створених речей, таких як нанотрубки, якими можна маніпулювати» (Galison 2008). «В епоху об'єктів, створених, починаючи з їхньої атомної структури, все важче відокремити штучне від природнього», – зазначає вчений (Galison 2008). У такий спосіб, наведені приклади із сучасних філософсько-наукових розробок свідчать про необхідність уточнення поняття об'єкта, а також природи наукового знання та його обґрунтування.

В нашій країні «Філософія науки» є навчальною дисципліною на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) освітніх рівнях. Філософія науки – складна навчальна дисципліна не тільки тому, що містить величезний масив проблем розвитку та функціонування науки. Багато проблем є дискусійними, далекими від однозначного висвітлення. Структура курсу «Філософія науки» є варіативною в більшості сучасної літератури. На нашу думку, навчальна література з філософії науки повинна мати певну єдність. Ядром має бути так звана загальна філософія науки – проблеми історії науки, її динаміки, рушійних сил, логіко-методологічні аспекти тощо. Це не означає заборону креативності та плюралізму. Йдеться про певний каркас базових знань із непростих питань виробництва та використання наукових знань. Але це не зменшує важливості вивчення цієї дисципліни, адже формування культури наукового мислення є її головним завданням.

Для тих, хто вивчав або викладав курс «Філософія науки», добре відомо, що концепції К. Поппера, І. Лакатоса, Т. Куна і П. Фейєрабенда широко обговорюються вже більше, ніж 50 років. Ці мислителі, безумовно, були і залишаються грандами філософії науки. Образ науки, що був створений цими мислителями, слугує орієнтиром і для сучасних науковців. Але йде вже третє десятиліття XXI ст. Як ми вже зауважили, наука зазнала кардинальних змін. Тому до цієї плеяди слід додати нових авторів.

Філософія науки формує дискурс, в якому розвиток науки пов'язаний із перспективами цивілізації та людства загалом. У такий спосіб, це не дослідження науки заради науки, і не спроба створення певної загальної теорії науки. Це, врешті-решт, є неможливим завданням, адже світ науки є надто різноманітним. Як слушно зазначає П. Галісон, «біологія 1808, 1908 і 2008 років виглядає надто різною, щоб охопити її однією простою моделлю», а також «сьогоднішні філософи не хочуть шукати всеохоплюючу теорію наукових змін» (Galison 2008). До того ж наукове знання принципово залишається незавершеним. Як зазначає Г. Башляр, незалежно від знань, які накопичуються і викликають поступальні зміни в сфері наукової думки, ми спостерігаємо практично невичерпне оновлення наукового духу (Bachelard 1960).

Обговорення

У навчальній літературі з філософії науки, як правило, є розділ, присвячений поглядам К. Поппера, Т. Куна, І. Лакатоса й П. Фейєрабенда.

Зокрема, автори підручника «Новітня західна філософія науки» І. Добронравова, Т. Білоус та О. Комар зазначають, що наприкінці XX ст. відбулось критичне осмислення розвитку філософії науки попередніх періодів. Автори показують, що деякі положення концепцій розвитку науки К. Поппера, Т. Куна, І. Лакатоса і П. Фейєрабенда уточнюються, доповнюються та піддаються критиці Л. Лауданом та Х. Патнемом. Філософія науки створювалась і розвивалась, наполягаючи на дослідженнях науки науковими методами. «Тому Х. Патнем вважає за можливе застосовувати до методологічних концепцій науки ті вимоги, які ці концепції формулюють щодо науки. Якщо ж методологічні концепції не відповідають власним критеріям, вони можуть бути розцінені як самоспростовні» (Добронравова, Білоус, Комар 2008, 15). Х. Патнем наводить приклад застосування принципу верифікації в логічному позитивізмі як безглуздий, оскільки цей напрямок вважав науковими лише положення, що підлягають емпіричній перевірці. Однак «принцип верифікації не є ні аналітично-істинним, ні емпірично перевірюваним. Тобто логічний позитивізм самоспростовний» (Добронравова, Білоус, Комар 2008, 15).

Інший представник західної філософії науки – Л. Лаудан – доповнює модель наукової раціональності, що її запропонували К. Поппер і І. Лакатос. Л. Лаудан пропонує розглянути наукову діяльність як «спосіб поведінки вчених по досягненню певних цілей певними засобами» і, крім цього, підкреслює, що «цілі і засоби мають бути обґрунтованими таким чином, щоб їх можна було обговорювати на певних засадах» (Добронравова, Білоус, Комар 2008, 11).

Л. Дротянко у підручнику «Філософія наукового пізнання» підкреслює значну роль представників постпозитивізму у вирішенні проблеми класифікації наукового знання. Зокрема, аналізуючи концепцію розвитку науки К. Поппера, дослідниця відмічає роль проблеми демаркації між емпіричними науками, з одного боку, і математикою, логікою і метафізикою – з іншого (Дротянко 2010, 188). Ми приймаємо оцінку цього нового принципу класифікації наук, як такого, що став класичним для цілого покоління західних філософів, логіків та методологів науки.

Автори підручника «Методологія наукових досліджень» О. Данильян та О. Дзьобань присвятили спеціальний розділ класичним концепціям розуміння й аналізу науки – вченням К. Поппера, Т. Куна, І. Лакатоса і П. Фейєрабенда. Текст розділу репрезентує переказ положень цих мислителів майже без аналізу й критики. Разом із тим, після викладу концепції наукових революцій Т. Куна автори зазначають її вплив на сучасну філософію науки, а також підкреслюють, що вона сприяла подоланню неопозитивістських традицій. Щодо концепції науково-дослідних програм І. Лакатоса, то автори підручника вбачають його заслугу у тому, що І. Лакатос підкреслював необхідність раціональної

реконструкції науки поруч з урахуванням ірраціональних чинників (Данильян 2019, 87).

Після переказу поглядів П. Фейєрабенда автори підручника зазначають їхню опозиційність до академічної філософії науки. Заслугу концепції П. Фейєрабенда дослідники вбачають у тому, що він розширив предмет і методологічний інструментарій сучасної епістемології (Данильян 2019, 94).

Окремий розділ у цьому підручнику має назву «Посткласичні образи науки», але концепції сучасних (тобто початку XXI ст.) представників філософії науки в ньому не розглядаються. В розділі є параграф «Постмодерна епістемологія науки». Якщо аналіз творів Р. Рорті стосується розуміння науки загалом, а також проблем наукової істини та наукового методу, то ідеї інших представників філософії постмодернізму представлені традиційно – критика філософії, деконструкція, антигуманізм тощо.

У такий спосіб, можна у різних ракурсах розглядати творчість відомих представників філософії науки ХХ ст. Однак, на нашу думку, враховуючи значний період, що пройшов із часу оформлення класичних концепцій філософії науки, слід доповнити навчальну літературу з філософії та методології науки як критичними зауваженнями до них, так і новими ідеями. Справжня наука – це критичність, дискусія, зіткнення думок. Саме так визначив К. Поппер найважливішу рису науки.

Висновки

Філософія науки разом з іншими дисциплінами, що вивчають наукову діяльність у різних аспектах, перебуває у пошуках адекватного образу сучасної науки. Цей напрям філософування залишається важливим, оскільки допомагає зрозуміти сутність сучасної науки, нові аспекти взаємозв'язку науки та соціуму, і, зокрема, прогнозувати вплив науково-технічних новацій на життя людей. Як зазначає В. Онопрієнко, «наука визначила напрямом майбутнього розвитку людства і, разом з тим, є одним з найважливіших агентів, що сприяють наростанню невизначеності майбутнього» (Онопрієнко 2017, 14).

У різних концепціях сучасної філософії науки як західні, так і вітчизняні науковці зазначають, що ті зміни, які відбулись у науці 2-ої половини ХХ- початку ХХІ ст., мають і негативні аспекти. Зокрема, критиці піддана практика індексу цитування, переорієнтація науки на ринок та економіку, приватне фінансування тощо. На нашу думку, все це має бути відображено в навчальному курсі «Філософії науки», який не може бути застиглим і далеким від проблем сьогодення, адже відбуваються нові наукові відкриття, оформлюються нові дисципліни.

L. Bronnikova

TRANSFORMATION OF THE PHILOSOPHY OF SCIENCE IN THE CONTEXT OF MODERN SCIENCE DEVELOPMENT

Introduction. Modern science is experiencing rapid development, underscoring the necessity for novel organizational and operational models. As a distinct field, the philosophy of science is tasked with establishing a methodological ideal for science. The evolving role of science within society, coupled with its commercialization, and the sociocultural context of scientific knowledge production, requires special attention. **The aim** of the study is highlighting the need for changes in the teaching of the discipline "Philosophy of Science" in response to new features, characteristics, ways of organizing and carrying out scientific activity, as well as their reflection within contemporary scientific development theories. **Research methods** are philosophical and general scientific methods, complemented by sociocultural, systemic, and synergetic approaches. **Research results.** Neopositivism played a significant role in the constitution of the philosophy of science as a separate direction of philosophical research. It was positivism that insisted on criticizing philosophical methodology and promoted the use of analytical methods inherent in scientific knowledge. Gradually, a new problem is taking shape - methodology, history of science, language. After nearly a century, the philosophy of science remains a vital area of philosophical investigation due to the evolution of scientific activity. The conceptual apparatus of the philosophy of science is being rethought - concepts of object, knowledge, justification, method, value attitudes. One of the essential

Тенденція міждисциплінарності (поява когнітивних наук, біо- та екоінформатики, нанотехнології) обумовлює потребу в нових методах виробництва наукових знань. Ця обставина має стосунок до внутрішніх проблем науки. Але соціокультурний контекст, якому присвячені нові концепції розвитку науки, акцентує увагу на необхідності усвідомлення колективної природи наукового пізнання, комунікації вчених у пошуках консенсусу щодо наукової істини, врахування суспільних потреб та інтересів.

Список літератури

1. Berman E. Not Just Neoliberalism: Economization in US Science and Technology Policy. *Science, Technology and Human Values* 2014. № 39 (3). P. 397–431. URL: <http://surl.li/rwlca> (дата звернення: 24.01.2024).
2. Galison P. *Ten Problems in History and Philosophy of Science*. URL: <http://surl.li/rwlcn> (дата звернення: 24.01.2024).
3. Добронравова І., Білоус Т., Комар О. *Новітня західна філософія науки. Підручник*. К.: вид. ПАРАПАН, 2008. 216 с.
4. Bachelard G. *Le Nouvel Esprit scientifique*. URL: <http://surl.li/rwlbq> (дата звернення: 24.01.2024).
5. Fuller S. *Social Epistemology: A Quarter-Century Itinerary*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02691728.2012.714415>
6. Онопрієнко В. І. NBICS-технології і ризики суспільства знань. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія* Вип. 2 (26). 2017. С.12-15.
7. Дротянко Л. *Філософія наукового пізнання* : підручник. К.: Вид-во «НАУ-друк». 2010. 224 с.
8. Данильян О., Дзьобань О. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.

References

1. Berman, Elizabeth Popp. 2014. "Not Just Neoliberalism: Economization in US Science and Technology Policy." *Science, Technology, and Human Values* 39 (3): 397–431. Accessed January 24, 2024. <http://surl.li/rwlca>.
2. Galison, Peter. 2008. "Ten Problems in History and Philosophy of Science." *Isis* 99 (1): 111-124. Accessed January 24, 2024. <http://surl.li/rwlcn>.
3. Dobronravova, Iryna, Tetiana Bilous, and Olena Komar. 2008. *Novitnia zakhidna filosofiiia nauky [The Latest Western Philosophy of Science]*. Kyiv: PARAPAN.
4. Bachelard, Gaston. *Le Nouvel Esprit scientifique [The New Scientific Spirit]*. Accessed January 24, 2024. <http://surl.li/rwlbq>.
5. Fuller, Steve. 2012. "Social epistemology: A quarter-century itinerary." *Social Epistemology* 26 (3–4): 267–283. doi: 10.1080/02691728.2012.714415.
6. Onoprienko, Valentyn. 2017. "NBICS-tekhnohii y ryzky suspilstva znan" ["Nbics-Technologies and Risks of the Knowledge Society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Serii: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (26): 12–15.
7. Drotianko, Liubov. 2010. *Filosofiiia naukovoho piznannia [Philosophy of Scientific Knowledge]*. Kyiv: NAU-druk.
8. Danylian, Oleh, and Oleksandr Dzoban. 2019. *Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of Scientific Research]*. Kharkiv: Pravo.

features of modern science is interdisciplinary; it became difficult to distinguish fundamental and applied types of research. Particular attention is paid to sociocultural aspects of the production and use of scientific knowledge. Back in the late 1980s, "Social epistemology" appeared in the USA as a supplement and in some sense opposition to the classical concepts of "pure science". **Discussion.** In Ukrainian textbooks on the philosophy of science, there is necessarily a section dedicated to classical concepts created by K. Popper, T. Kuhn, I. Lakatos and P. Feyerabend. However, the presentation of this material varies. Some authors merely recapitulate the ideas behind these concepts, while others criticize them and supplement them with new ideas. A third group highlights their significance for the ongoing development of philosophy and philosophical sciences. In our opinion, these classical concepts should be considered in the context of the achievements of modern science and new theories of the philosophy of science. **Conclusions.** The philosophy of science has been engaged in creating an evolving image of science, reflecting the dynamic nature of scientific knowledge. Philosophers study the scientific practice of a specific period taking into account the socio-cultural context and create new concepts of the development of science. All this must be reflected in the educational literature on "Philosophy of Science".

Keywords: science, philosophy of science, positivism, epistemology, interdisciplinarity.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18449

УДК 130.2(045)

Г.М. Клешня

СУБ'ЄКТ & СУСПІЛЬСТВО У СОЦІАЛЬНОМУ ПРОЕКТУВАННІ

Національний авіаційний університет
e-mail: svanna@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-6989-6392

Анотація. У статті здійснюється філософська рефлексія суб'єкта та суспільства як базису цілепокладання в соціальному проектуванні. Акцентується увага на досягненні соціальної гармонії як мети соціального проектування в епоху Модерну. Особлива увага приділяється ролі особистості в процесі цілепокладання, під час якого обирається мета і завдання проекту. Показано філософську суперечність у цілепокладанні особистих та соціальних проектів Постмодерної доби.

Ключові слова: суб'єкт, соціум, соціальне проектування, цілепокладання, соціальна гармонія, творчість.

Вступ

Світ ХХІ століття змінюється, постійно і непередбачувано. Мінливий, динамічний, нестабільний, часом хаотичний, світ постійно кидає виклик людині. Комфортно жити з невизначеністю світу, сприймати життя як належне і, більше того, толерантно ставитися до самої невизначеності, бути готовим до несподіваних кроків, спонтанних рішень, вільних проявів любові і ненависті, радості і смутку... Що це, як не ідеал спонтанності і творчості, конгруентності та креативності гуманістів ХХ-го століття? Однак змінюється і осмислення людини, здатної жити в постмодерному світі. Вона набуває нових характеристик. Відбувається перехід від розуміння особистості як стабільної, структурованої системи, що має певний механізм розвитку і взаємодії зі світом, до усвідомлення того, що світ будується тут і зараз, а «Я» будується разом зі світом. І це «Я» світу невизначеності вже не потребує творчих властивостей, адже потреба «думати наперед», планувати своє життя за таких умов видається безглуздою.

Проектування вже традиційно є одним із найпоширеніших методів пізнання дійсності та невід'ємною частиною будь-якого дослідження, а також видом діяльності. Створення, проектування образів майбутнього, їхня побудова передбачає поєднання теоретичних досліджень, усвідомлення практичної ефективності та досвіду розробки форм і технологій для досягнення ефективного майбутнього. З-поміж різноманітного застосування проектування як способів пізнання дійсності окремого філософського осмислення потребує соціальне проектування, як найбільш раціональний спосіб організації буття людини у суспільстві.

Тематичне поле соціального проектування відображене в теорії технології Н. Віга, Д. Гранта, С. Булгакова, в «автономній» технології Ж. Еллюля та «інтелектуальній» технології Д. Белла, в структуралізмі та постструктуралізмі М. Постера. На початку ХХІ століття в роботах із соціального проектування розглядалися можливості реалізації соціальних проектів у модернізації соціогуманітарної сфери, концептуальні питання соціального проектування тощо. Увага зосереджувалась на аналізі посилення суб'єктивного впливу в ініціюванні та реалізації соціальних проектів. Осмисленні концепції постмодерну як окремого об'єкта проектування та аналізу фундаментальних зрушень у царині науки і освіти присутня у роботі Л. Дротянко (Дротянко 2023). С. Орденів розглядав керований хаос як інструмент радикального соціального конструювання і проектування сучасності (Орденів 2023). О. Шаповалова зазначає, що бурхливий розвиток соціальної інженерії, різних форм проектувальної діяльності, виділення проектування в особливий вид професійної діяльності спонукало до розвитку особливої проектної культури, проектної термінології, проектного мови (Шаповалова 2014, 67). Повертаючись до нашого дослідження співвідношення змісту і форми в соціальному проектуванні постмодерної культури, зазначимо, що ми звертали увагу на зростання ролі суб'єкта у соціальному проектуванні (Клешня 2014), однак вважаємо, що це питання наразі потребує додаткового філософського осмислення.

Мета дослідження

Здійснити філософську рецепцію ролі суб'єкта у соціальному проектуванні через призму цілепокладання як базового елемента соціального проекту.